

KRAJOBRAZ PAMIĘCI

Pojęcie z obszaru nauk humanistycznych (ang. *memoryscape*); wykorzystywane zwłaszcza w studiach nad pamięcią, ekokrytyce, historii ogólnej i środowiskowej, archeologii krajobrazu i geografii humanistycznej.

Zgodnie z koncepcją Simona Schamy, krajobraz pamięci sytuuje się na styku badań nad kulturowym uwikłaniem ludzi a obserwacją natury, z którą ludzie wchodzi w relacje definiujące ich i określające tryb życia czy bieg historii. Krajobraz pamięci odsyła do środowiska czy też miejsca, które zachowuje ślady przeszłości, stanowi asamblaż minionych epok, odnosi do dawnych wspomnień lub aktualnych zwyczajów czy też pozostaje na swój sposób niezmienny mimo upływu czasu.

Krajobraz pamięci wiąże się także z pojęciem „miejsca pamięci” (fr. *lieu de mémoire*) zaproponowanym przez Pierre’a Norę w latach 70. XX w. Miejsce pamięci to przestrzeń, w której dana wspólnota przechowuje swoje dziedzictwo i tradycje konstytuujące jej tożsamość – może być to miejsce topograficzne (biblioteka, archiwum, muzeum), pomnik (monument, cmentarz, zabytkowa architektura), miejsce symboliczne (miejsce upamiętnienia). Miejsce pamięci jest niedomknięte, bo stanowi część przestrzeni rzeczywistej, społecznej, politycznej, kulturowej lub wyobrażonej. Krajobraz pamięci byłby zatem rozległym miejscem w sensie topograficznym powiązaniem z pamięcią zbiorową, która uległa osadzeniu i umiejscowieniu w określonej przestrzeni. Krajobrazy pamięci wyrażając (stawianie pomników, celebrowanie świąt w określonych miejscach) i wymazując (obalanie pomników, burzenie architektury) pamięć, oddają w przestrzeni to, co jest istotne dla identyfikującej się z nimi wspólnoty. Krajobraz pamięci to krajobraz, w którym zdeponowana jest materialnie i symbolicznie pamięć (lub pamięci, częstokroć skonfliktowane ze sobą) wspólnoty, do której dany krajobraz należy. Według Mygi-Piątek pamięć krajobrazu to jego zdolność do rejestrowania, przechowywania i przypominania informacji o zjawiskach i procesach zachodzących w dziejach, a rozgrywających się w określonym środowisku – geograficznym i społecznym (Myga-Piątek).

Obok krajobrazu pamięci wyróżnia się również krajobraz niepamięci zwany też krajobrazem (nie)pamięci lub nie-pamięci. Ten termin jest używany w polskiej literaturze przedmiotu zwłaszcza w rozważaniach nad terenami tzw. Ziem Odzyskanych i społecznościami zamieszkującymi te tereny przed II wojną światową (Skała, Wolski) oraz w studiach nad Zagładą (Sendyka). W odniesieniu do pierwszego z wymienionych pól badawczych, pojęcie wskazuje na to, że pamięć o przeszłych mieszkańcach Ziem Odzyskanych nie jest kultywowana, mimo że w krajobrazie zachowały się ślady ich obecności (np. dawna zabudowa, pozostałości dawnych układów urbanistycznych, zaburzenia w siatce miejskiej, roślinność). W kontekście studiów nad Zagładą, termin stanowi narzędzie krytyczne, dekonstruujące afirmatywne znaczenie krajobrazu, wskazujące na rolę miejsc traumatycznych czy porzuconych we współczesnym krajobrazie kulturowym.

(M.St.)

Hasła powiązane: miejsce, krajobraz skażony, krajobraz historyczny, krajobraz narodowy, krajobraz-palimpsest, pamięć krajobrazu, rekonstrukcja krajobrazu, tożsamość krajobrazu

Literatura:

Budrewicz, Zofia, Sienko, Maria (red.). *Krajobrazy pamięci – pamięć krajobrazu*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, 2014.

Gediga, Bogusław, Grossman, Anna, Piotrowski, Wojciech (red.) *Miejsca pamięci – pradzieje, średniowiecze i współczesność*. Biskupin-Wrocław: Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, 2016.

Minta-Tworzowska, Danuta. „Pamięć, „miejsca pamięci” jako budujące tożsamość w ujęciu archeologii.” *Przegląd Archeologiczny* 61 (2013): 33-50.

Myga-Piątek, Urszula. „Pamięć krajobrazu – zapis dziejów w przestrzeni.” *Studia Geohistorica* 3 (2015): 29-45.

Nora, Pierre. „Między pamięcią i historią: Les lieux de Mémoire.” *Tytuł Roboczy. Archiwum* 2 (2009): 4-12.

Schama, Simon. *Landscape and Memory*. New York: Vintage Books, 1996.

Sendyka, Roma. „Krajobrazy (nie)pamięci: dekonstrukcja krajobrazu kulturowego.” W: *Więcej niż obraz*, red. Eugeniusz Wilk i in. Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015: 81-99.

Skąła, Magdalena, Wolski, Jacek. „Krajobraz (nie)pamięci – teraźniejszość nadpisująca przeszłość.” W: *Bojkowszczyzna Zachodnia – wczoraj, dziś, jutro...*, red. Jacek Wolski. Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, 2016: 347-378.

